

ПЕРСПЕКТИВИ «СРІБНОЇ ЕКОНОМІКИ» В УКРАЇНІ

Коваль О. П., *центр економічних і соціальних досліджень НІСД*

Негативний демографічний вплив повномасштабної війни зумовлює прискорене збільшення питомої ваги в населенні України частки літніх людей, збільшення глибини старіння та фемінізацію цього процесу¹.

З погляду економіки старіння населення часто згадують у негативному ключі. Проте, на думку ВООЗ, турбота про населення старшого віку, частка якого постійно зростає, не обов'язково тягне за собою лише витрати. Літні люди здатні забезпечити країні значні економічні та соціальні переваги, особливо якщо вони здорові та активні².

З урахуванням поліпшення фізичного та ментального стану літніх людей *саме собою старіння населення не є фундаментальною економічною проблемою*, що загрожує добробуту громади. У сучасних суспільствах збільшення очікуваної тривалості життя веде не лише до зростання чисельності літнього населення, а й до зміцнення його здоров'я (чому сприяють належний розвиток системи охорони здоров'я і доступність відповідних соціальних послуг).

Ключовим завданням стає адаптація економіки до нових демографічних реалій. Якщо така адаптація виявиться успішною, темпи економічного зростання можуть залишитись досить високими, оскільки реальні загрози економічній стійкості виходять не від самого старіння, а від неадекватності інститутів підтримки літніх людей, які були сформовані в інших демографічних та економічних умовах³.

Проблема старіння населення не є унікальною для України. Аналогічні процеси відбуваються в більшості розвинених країн світу, а концепція «срібної економіки» зародилася як механізм адаптації економіки до демографічних викликів у Європі в середині нульових років ХХІ ст.

У найбільш узагальненому вигляді «срібна економіка» (Silver Economy, або «економіка довголіття», «срібна індустрія», «індустрія для літніх людей», «срібний ринок», «економіка покоління» тощо) охоплює всі види економічної активності, пов'язані із забезпеченням потреб літнього населення, і чинить значний вплив на низку сфер господарювання.

¹ Оцінка ролі демографічного фактору для економічного зростання та повоєнного відновлення. Аналітична доповідь. Травень 2023 р. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/otsinka-rol-i-demografichnogo-faktoru-dlia-ekonomichnogo-zrostannia-ta-povoienno-go-vidnovlennia>

² Станет ли старение населения концом социального государства? Обзор фактических данных и варианты политики. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/347086/9789289055864-rus.pdf>

³ Оцінка ролі демографічного фактору для економічного зростання та повоєнного відновлення. Аналітична доповідь. Травень 2023 р. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/otsinka-rol-i-demografichnogo-faktoru-dlia-ekonomichnogo-zrostannia-ta-povoienno-go-vidnovlennia>

В економічній теорії «срібну економіку» розглядають як сукупність економічних можливостей, що виникають у результаті державних та споживчих витрат, пов'язаних зі старінням та особливими потребами населення віком від 50 років.

«Срібна економіка» є індустрією, що працює на ринкових засадах та забезпечує верстви літнього населення чи літніх осіб з відповідними економічними можливостями, пропонуючи їм товари та послуги, адекватні їхнім потребам. Чинники становлення та розвитку «срібної економіки» у розвинутих країнах можна умовно розділити на три групи: економічні, соціокультурні та політико-правові.

До *економічних чинників* належать:

- зростання матеріального добробуту літніх людей;
- підвищення уваги бізнесових структур до клієнтів старшого віку;
- стрімкий розвиток сфери сервісу, поява нових видів послуг, зорієнтованих на «срібне покоління»;
- зростання асортименту та обсягу пропозиції товарів.

Групу *соціокультурних чинників* становлять:

- поширення ідей гуманізації в суспільстві;
- підвищення цінності старості як особливого життєвого періоду, періоду мудрості;
- підвищення статусу літньої людини в суспільстві;
- зростання активності літніх людей у сучасному соціумі.

До *політико-правових чинників* належать:

- протидія дискримінації за віковою ознакою в багатьох суспільствах;
- законодавча підтримка соціально-економічної активності літніх людей у національному та міжнародному масштабі;
- розвиток соціальної політики щодо людей старшого віку⁴.

З наукового погляду об'єктом «срібної економіки» є літні люди або вікові верстви, які вживають превентивних заходів на період старості. Предметом є різноманітні товари та послуги, що покликані задовольнити потреби літніх людей. Водночас суб'єктом, що постачає товари чи надає послуги в «срібній економіці», є недержавний сектор, а функціонування «срібної економіки» здійснюється на ринкових принципах⁵.

Оскільки старіння населення стосується широкого кола сфер економіки, перспективними напрямками розвитку «срібної економіки» сучасні дослідники називають такі.

1. Медична сфера:

- охорона здоров'я, у тому числі медичне устаткування, фармацевтика, нові медичні послуги, розроблення яких зумовлено потребами населення старших вікових груп;
- розвиток та впровадження нових медичних технологій, що спрямовані на зростання довголіття, зменшення захворюваності, антиейдж (превентивна медицина, що дає змогу вповільнити старіння, залишаючись в гарній фізичній формі), зменшення смертності.

2. Фінансові та соціальні послуги:

⁴ «Срібна економіка»: соціальні аспекти та сталий розвиток.
URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/download/5609/5934/>

⁵ Політика срібної індустрії. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politika-serebryanoy-industrii/viewer>

- фінансові та страхові послуги, у т. ч. нові форми пенсійного, медичного страхування, страхування життя, геріатричне страхування;
- соціальні послуги (як-от перевезення, догляд удома, інтегрована система догляду).

3. Виробнича сфера:

- виробництво спеціалізованих товарів для літніх людей (наприклад, реабілітаційна техніка, сервісна робототехніка);
- нерухомість (організація спеціалізованих центрів для літніх людей, виробництво розумних будинків, які забезпечують потреби населення старших вікових груп та незалежне існування осіб з обмеженими фізичними можливостями);
- транспортні засоби та засоби мобільності осіб з обмеженими можливостями, зокрема автономний (без водія) транспорт.

4. Освіта, дозвілля, інші сервіси:

- освітні технології «третього віку»;
- «срібний туризм» для населення старших вікових груп, у т. ч. медичний туризм, безпека;
- культура, освіта та професійна підготовка, розваги, рекреаційні, відновлювальні й спортивні послуги;
- оздоровча індустрія;
- індустрія краси та моди⁶.

Розвиток більшості з цих сфер ґрунтується на використанні новітніх технологій, які адаптовані до потреб осіб різного віку та різних фізичних можливостей.

Водночас хибною є думка, що зусилля «срібної економіки» спрямовані винятково на літніх людей. *Особливість концепції полягає в забезпеченні виробництва універсальних товарів і послуг, які сприяли б інтеграції різних соціальних та вікових груп суспільства.* Важливо, щоб товари та послуги виробляли й надавали не спеціально для людей похилого віку, а щоб вони були *універсальними* і їх могли використовувати представники різних поколінь (товари та послуги універсальні). Саме ця ідея дає змогу створити умови для розвитку інклюзивного суспільства⁷.

Варто зазначити, що на шляху побудови «срібної економіки» в Україні є серйозна перешкода. Як уже було зазначено, у розвинутих країнах така економіка функціонує на ринкових засадах, оскільки високий рівень матеріального добробуту літніх людей забезпечує їхні економічні можливості. До того ж об'єктом «срібної економіки» є старші люди або вікові верстви, які вживають превентивних заходів щодо старості, зокрема здійснюють накопичення. Ці два чинники гарантують підвищення уваги бізнесових структур до клієнтів старшого віку.

Натомість в Україні літні люди залишаються однією із найуразливіших верств населення, оскільки в більшості з них після виходу на пенсію відчутно знижується рівень доходів. На сучасному етапі економічного розвитку України та в найближчій перспективі зусиль лише держави недостатньо для підтримки

⁶ Жуковська А. «Срібна економіка» як ресурс інклюзивного розвитку національної економіки. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40993>

⁷ Там само.

прийнятної якості життя літніх людей. У зв'язку з цим *виникає потреба в скоординованій політиці, яка передбачає синергію різних економічних секторів у створенні відповідних умов адаптації економіки до потреб літніх людей.*

Зокрема, у *трудовій сфері* треба створити відповідні програми: адаптації робочих місць до особливостей менталітету та фізичного самопочуття літніх співробітників; запобігання трудовій дискримінації за віком; стимулювання продовження трудової діяльності літніх людей (програма має регулювати варіанти виходу на пенсію); безперервного навчання протягом усього життя; залучення широкого кола некомерційних структур у сферу соціальної підтримки літніх осіб.

У *виробничій сфері* чимдалі актуальнішими є потреби стимулювати: виробництво товарів та послуг для літніх людей (у тому числі наданням пільг підприємствам, що займаються такими видами діяльності); розвиток геронтомаркетингу (дослідження лакун у ринку товарів та послуг для літніх людей) як одного з інструментів побудови «срібної економіки».

У державній політиці у *сфері охорони здоров'я* є сенс підсилити акцент на профілактиці захворювань, первинній медичній допомозі та поліпшенні діагностики. Це дасть змогу істотно подовжити тривалість активного життя українців та знизити рівень смертності.

У *сфері послуг громадського сектора* варто й далі докладати зусиль щодо адаптації та доступності об'єктів для літніх людей шляхом випрацювання та затвердження стандартів «універсального середовища», однаково комфортного для всіх членів суспільства, зокрема й для людей старших вікових когорт.

Насамкінець, в *інформаційній сфері* зусилля держави мають бути спрямовані на інформування суспільства про проблеми літніх людей, створення сприятливих умов для діяльності недержавних організацій підтримки старшого покоління, сприяння формуванню доброзичливого ставлення до них.

Отже, *зростання довголіття та старіння населення треба сприймати не як виклик економічному розвитку та фіскальній стабільності, а як передумову структурних змін в економіці, що стане стимулом для формування особливих нових ринкових ніш та розширення виробництва товарів і послуг, ринки яких сьогодні перебувають лише на етапі становлення.*

Пришвидшене посилення структурних диспропорцій на користь літніх людей у вікових когортах населення України робить проблематику «срібної економіки» особливо актуальною. Її розвиток дасть змогу оптимізувати перерозподіл ресурсів, мобілізувати інноваційні бізнесові проекти, буде передумовою для формування нового «срібного економічного зростання» та створить підґрунтя для зміцнення соціальної згуртованості суспільства⁸. Варто також ураховувати, що низка напрацювань у рамках «срібної економіки» стане в пригоді для реалізації заходів нової ветеранської політики – щодо когорт захисників, які втратили здоров'я, захищаючи Україну.

⁸ Жуковська А. «Срібна економіка» як ресурс інклюзивного розвитку національної економіки. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40993>